

Тема 2
ЗЕМЕЛЬНІ УГІДДЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

План:

1. Земельні угіддя як основний елемент кількісного обліку.
2. Сільськогосподарські угіддя та їхні складові частини.
3. Елементи обліку лісів та інших лісовкритих площ.
4. Класифікаційні одиниці забудованих земель.
5. Відкриті заболочені землі та води.

1. Земельні угіддя як основний елемент кількісного обліку.

Землеволодіння та землекористування за своїм змістом неоднорідні та є сукупністю ділянок землі, що мають різноманітні природно-історичні властивості, різняться за характером використання та відносяться до різних угідь. Збір відомостей про кількісні параметри земель при веденні державного земельного кадастру ведеться в розрізі угідь, з огляду на що вони є основним компонентом земельного кадастру.

Земельні угіддя – це земельні ділянки, що систематично використовуються для певних господарських цілей та відрізняються за природно-історичними ознаками. Головною ознакою, що покладена в основу розділення окремих видів угідь є характер використання землі. Класифікують угіддя враховуючи основне призначення та систематичне використання окремих ділянок для певних виробничих цілей. Також при цьому обов'язково слід враховувати природні властивості, що відображають якісний стан окремих земельних ділянок.

Реєстрація земельних ділянок і прав на них супроводжується даними обліку кількості земельних угідь, переданих у власність і наданих у користування. В процесі проведення земельної реформи відбулися зміни стосовно класифікації земель. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 1993 року затверджено «Державну програму переходу України на міжнародну систему обліку і статистики», якою передбачено переглянути чинну статистичну звітність щодо земельних ресурсів та доповнити її показниками, які застосовуються у міжнародній практиці.

Наказом Держстандарту України від 2.10.1996 року затверджено і введено в дію класифікацію земельних угідь згідно із Стандартною статистичною класифікацією землекористувань Європейської Економічної Комісії (ЄЕК), розробленою Статистичною комісією та ЄЕК ООН, а також Класифікацію видів економічної діяльності (ДК 009-96).

Згідно з цією класифікацією у складі земельних ресурсів, що входять до складу адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів, сільрад), виділяють наступні категорії земельних угідь:

- сільськогосподарські землі;
- ліси та інші лісовкриті площі;
- забудовані землі;
- відкриті заболочені землі;
- сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом;
- відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним

покривом;

- води.

Також приведена класифікація видів економічної діяльності на землях промисловості, землях під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами; землях, що використовуються в комерційних цілях, для транспорту і зв'язку, для технічної інфраструктури. Шифри розділів, секцій, підсекцій, груп, класів, підкласів та опис класифікаційних видів економічної діяльності на землях несільськогосподарського призначення наведені в «Інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель» (форми № 6-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем). Окремо у формах статистичної звітності із усіх земель, що входять до адміністративно-територіальної одиниці, виділяють та обліковують категорії земель за цільовим призначенням (природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного).

2. Сільськогосподарські угіддя та їхні складові частини.

Найбільш детальна увага приділяється обліку сільськогосподарських та забудованих земель, оскільки саме вони є основою життєдіяльності людини.

До складу сільськогосподарських земель входять сільськогосподарські угіддя (рілля, перелоги, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища) та несільськогосподарські угіддя (землі під господарськими будівлями і дворами, шляхами і прогонами, землі, які перебувають у стадії меліоративного будівництва та відновлення родючості, землі тимчасової консервації, забруднені сільськогосподарські угіддя, які не використовуються у сільськогосподарському виробництві).

Сільськогосподарські угіддя – це ділянки, що безпосередньо використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. За характером використання серед них виділяють рілля, багаторічні насадження, перелоги, сіножаті, пасовища.

Рілля – це земельні угіддя, що систематично обробляються та використовуються під посіви сільськогосподарських культур. Також до ріллі відносяться чисті пари, посіви багаторічних трав у полях сівозмін із терміном користування передбаченим сівозмінами, а також вивідні поля. Міжряддя садів та інших багаторічних насаджень, що тимчасово використовуються під посіви сільськогосподарських культур, у площі ріллі не включаються, а обліковуються як площі багаторічних насаджень. Так само не відносяться до ріллі ділянки культурних сінокосів і пасовищ, розорані на період оновлення травостану, а також зайняті посівами попередніх культур (не більше двох років), розорані з метою створення на них довгострокових пасовищ або покращених сінокосів.

Багаторічні насадження – земельні ділянки, що зайняті штучно створеними деревними, кущовими або трав'яними багаторічними насадженнями, здатними давати урожай плодово-ягідної, технічної або лікувальної продукції. Обліку підлягають всі багаторічні насадження, в тому числі розміщені на терасах. Із загальної площі багаторічних насаджень окремо ведеться облік садів – земельних ділянок, зайнятих деревними або чагарниковими насадженнями, насіннячковими, кісточковими, горіхоплідними, цитрусовими, субтропічними та іншими породами; площі виноградників; площі

ягідників – ділянки, зайняті культурними чагарниковими, напівчагарниковими і трав'янистими рослинами, які дають їстівні плоди; площі плодорозплідників – ділянок для вирощування посадкового матеріалу плодових, ягідних культур і виноградників. Серед багаторічних насаджень ведуть окремих облік хмільників, шовковичних насаджень, чайних плантацій, ділянок ефіроолійних культур та інших видів насаджень, що мають місцеві розповсюдження. Площі, зайняті дорогами, лісовими захисними смугами, за винятком лінійних вітроломних насаджень усередині кварталів, до складу багаторічних насаджень не входять, а обліковуються у відповідних видах угідь.

Перелог – земельні угіддя, що раніше оброблялися, а зараз більше одного року, починаючи з осені, не використовуються під посіви сільськогосподарських культур, а також не підготовлені під пар. До перелогів не відносяться розорані ділянки сіножатей і пасовищ, що залишені для природного заростання травостаном.

Сіножаті – земельні угіддя вкриті багаторічною трав'яною рослинністю, які систематично використовуються для сінокошення. Залежно від природно-історичних властивостей їх поділяють на заливні, суходільні та заболочені.

Заливні сіножаті – це ділянки з різнотравною рослинністю, що розміщені в річкових долинах, заплавах рік і низинах, які систематично заливаються водами на тривалий термін, що обумовлює характер рослинності. В цю категорію не відносяться лиманні сіножаті, що розміщені у западинах сухостепової зони.

Суходільні сіножаті – це ділянки розміщені в межах сухих балок, на рівнинних ділянках, вододілах або схилах, на незначних пониженнях місцевості серед ріллі і на лісових полянах в усіх зонах і гірських районах країни, що звожуються головним чином атмосферними опадами. Із загальної площі заливних і суходільних сіножатей виділяють покращені сіножаті. Залежно від обсягу і характеру проведених заходів покращені сіножаті поділяються на сіножаті поверхневого або корінного покращення [1, 3].

Сіножаті поверхневого покращення – це ділянки, де внаслідок проведення поверхневих заходів без розорювання дернини стало можливе механізоване сінозбирання, а урожайність сіна в порівнянні із вихідною підвищилась у півтора і більше рази.

Сіножаті корінного покращення – це високопродуктивні ділянки, на яких проведено комплекс заходів поліпшення і створення нового травостану.

Заболочені сіножаті – це надмірно зволожені ділянки, що розташовані на понижених елементах рельєфу, або слабодренованих вирівняних територіях, притерасних ділянках заплав, пониженнях вододільних і рівнинних плато, а також окраїни боліт з вологолюбивою трав'яною рослинністю.

За господарським станом заливні, суходільні та заболочені сіножаті поділяються на чисті (на яких немає деревно-чагарникових насаджень, пнів, каміння, купин або вони більш або менш рівномірно покривають до 10% площі); слабокупинчасті (площа яких від 10 до 20% покрита купинами); середньо- і сильнокупинчасті (де площа більше 20% покрита купинами); слабо закорчовані або слабозаліснені (площа від 10 до 30% рівномірно покрита деревно-чагарниковою рослинністю); середньо- і сильнозакорчовані (заліснені)

(де зарослі деревно-чагарникової рослинності займають від 30 до 70%).

Пасовища – земельні угіддя покриті багаторічною трав'яною рослинністю і не придатні для сінокосіння, не є перелогами і систематично використовуються для випасання худоби. До пасовищ обліковуються площі підгодівельних і карантинних ділянок, а також ділянки скотопрогонів. Пасовища поділяються на суходільні і заболочені.

Суходільні пасовища – це ділянки пасовищ, що розташовані на рівнинах, вододілах або схилах в усіх зонах і гірських районах країни і зволожуються головним чином атмосферними опадами. У складі суходільних пасовищ окремому обліку підлягають довгорічні культурні та покращені. Довгорічні культурні - це пасовища, на яких створений хороший травостан, регулярно проводять догляд, вносять добрива, запроваджена система пасовищезмін. Покращені пасовища поділяються на ділянки поверхневого та корінного покращення (їхні діагностичні ознаки аналогічні відповідним видам сіножатей).

Заболочені пасовища – це ділянки пасовищ, що розташовані у зоні надмірного зволоження на понижених елементах рельєфу або на слабо дренованих, вирівняних, плоских територіях, а також на окраїнах боліт з вологолюбивою низькоякісною трав'яною рослинністю.

При обліку пасовищ слід брати до уваги місцеві особливості сільськогосподарського виробництва та особливості випасу худоби. Тому окремому обліку підлягають гірські пасовища, які розташовані в межах гірських систем від лінії їх основи і вище, незалежно від висотного рівня і ступеня розчленованості рельєфу. Окремо обліковуються пасовища, які використовуються для відгінного тваринництва з виділенням літніх, весняно-осінніх, зимових, цілорічних. Із загальної площі пасовищ в степових, напівпустельних, пустельних, високогірних районах виділяють обводнені пасовища (забезпечені водою для водопою тварин).

3. Елементи обліку лісів та інших лісо вкритих площ.

При обліку лісів та інших лісовкритих площ виділяються лісові землі та чагарники.

Лісові землі – це земельні ділянки покриті лісом, включаючи лісові культури, що зімкнулися, галявини, зруби, згарища і загиблі насадження; лісосіки, що не заліснилися, прогалини і пустощі, лісові розсадники.

Ділянки покриті лісом – це площі, зайняті деревною, чагарниковою рослинністю з повнотою насаджень від 0,3 до 1,0.

Лісові культури – це штучно створені лісові насадження, не переведені у лісопокриту площу.

Галявини – ділянки лісової площі, деревостан яких, крім молодняку, має повноту насаджень менше 0,3.

Зруби – площі, на яких деревостан вирубаний, а молоді дерева не зімкнулися.

Згарища і загиблі лісові насадження – ділянки лісових насаджень, пошкодження пожежами, тривалим підтопленням, хворобами і шкідниками лісу до припинення росту.

Незаліснені лісосіки – лісові площі з вирубанним деревостаном, які не мають самосіву, підросту або порослевого поновлення.

Прогалини – лісові площі, що позбавлені дерев, але які зберегли елементи лісової рослинності.

Пустощі – згарища або зруби, як більше 10 років знаходяться в безлісому стані.

Лісові розсадники – площі, які використовуються для вирощування лісокультурного посадкового матеріалу, включаючи маточну плантацію, посівне відділення, шкілку, відділення зеленого живлювання і живцевих саджанців.

Чагарники – земельні ділянки, які не входять до лісового фонду, зайняті полезахисними лісовими смугами, іншими захисними або озеленювальними деревно-чагарниковими насадженнями, деревами або групами дерев на землях сільськогосподарських підприємств; захисними насадженнями на смугах відводу залізниць, автомобільних доріг і каналів; озеленювальними насадженнями у містах та інших населених пунктах (крім міських лісів); деревами та групами дерев на присадибних і дачних ділянках.

У складі лісів та інших лісовкритих площ в межах певних адміністративно-територіальних одиниць виділяються площі з основною визнаною функцією використання, які використовуються для:

- виробництва деревини;
- захисної, природоохоронної та біологічної мети;
- відпочинку.

Ліси та інші лісовкриті площі за цільовим призначенням поділяються на I і II групу лісів. Цей поділ ґрунтується на диференційованому використанні різноманітних властивостей лісів і певної специфіки ведення лісового господарства.

Ліси I групи є засобом поліпшення умов навколишнього середовища, а використання їхньої деревини не має масштабного значення. До цієї групи лісів відносяться ліси зелених зон навколо міст і промислових центрів; охороні смуги вздовж річок, навколо озер та інших водойм; полезахисні та ґрунтозахисні ліси; захисні насадження на смугах відводу вздовж залізниць, автомобільних доріг і каналів.

Ліси II групи – це експлуатаційні ліси, ліси спецзон і спецсмуг, обсяг лісокористування в яких визначається розрахунковою лісосікою, що не перевищує середньорічного приросту деревини.

4. Класифікаційні одиниці забудованих земель.

Забудовані землі в межах України займають 2467,5 тис. га або 4,1% від загальної площі території. Але незважаючи на незначний відсоток, що займають забудовані землі при обліку їхньої кількості вони детально класифікуються за видами угідь та видами економічної діяльності. У структурі забудованих земель виділяють землі:

- під одно- і двоповерховою забудовою;
- під трьома і більше поверхами;
- промисловості;

- під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами (під торфорозробками, відкритими розробками, кар'єрами, шахтами, які експлуатуються, під відпрацьованими розробками, кар'єрами, закритими шахтами, відвалами, териконами, які не експлуатуються);
- які використовуються в комерційних цілях;
- громадського призначення;
- змішаного використання;
- які використовуються для транспорту та зв'язку (під дорогами, залізницями, аеропортами та відповідними спорудами, інші);
- які використовуються для технічної інфраструктури (для видалення відходів, водозабезпечення та очищення стічних вод, для виробництва та розподілення електроенергії);
- які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі (зелені насадження загального користування, кемпінги та будинки відпочинку, зайняті поточним будівництвом і відведені під будівництво, під гідротехнічними спорудами, вулицями, площами, набережними, кладовищами).

5. Відкриті заболочені землі та води.

Відкриті заболочені землі займають площу 940,4 тис.га (1,6% території) та представлені болотами, які за характером рослинності та режимів живлення поділяються на верхові та низинні.

Болото – це надмірно зволожена ділянка поверхні землі, що характеризується накопиченням у верхніх горизонтах відмерлих нерозкладених органічних решток, які перетворюються в торф за рахунок своєрідного поєднання географічних факторів і клімату.

Болото низинне (ефтрофне) – перезволожена ділянка суші з плоскою або увігнутою поверхнею, що знаходиться в ефтрофній стадії розвитку і живиться поверхневими стоком або ґрунтовими водами, збагаченими солями.

Болото верхове (оліготрофне) – випукле сфагнове торфовище, що знаходиться в оліготрофній стадії розвитку, живиться атмосферними опадами, має оліготрофну рослинність, з якої формується верховий торф.

У структурі земель без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, які займають 1040,5 тис. га (1,7% території), виділяють: кам'янисті місця; піски; яри.

До категорії «**Води**» віднесені землі, які зайняті:

- природними водотоками (річкама і струмками);
- штучними водотоками (каналами, колекторами, канавами);
- озерами, прибережними замкнутими водоймами, лиманами;
- ставками;
- штучними водосховищами.

Території, що покриті поверхневими водами, в межах України займають площу 2415 тис. га або 4,0% території.